

Protocol leesproblemen en dyslexie*

KBS de Rietkraag

- * Dit protocol is gebaseerd op het Protocol leesproblemen en dyslexie van het Samenwerkingsverband Rijnstreek

Inhoudsopgave

1. Inleiding
2. Signaleren van lees- en spellingproblemen
3. Diagnose bij lees- en spellingproblemen
4. Begeleiding van leerlingen met lees- en spellingproblemen
5. Dyslexieverklaring
6. Mogelijkheden voor compenserende en dispenserende maatregelen
7. Communicatie met ouders
8. Overgang PO-VO

Stappenplan: groep 1/2
 groep 3
 groep 4-8

- Bijlage I Voorwaarden voor een dyslexieonderzoek
Bijlage II Signaleringslijst dyslexie
Bijlage III Signaleringsmomenten basisschool
Bijlage IV Wat te doen bij dyslexie?
Bijlage V Mogelijke interventies bij (een vermoeden van) dyslexie
Bijlage VI Een handelingsplan voor (vermoedelijk) dyslectische kinderen
Bijlage VII Het dyslexiedossier

1. Inleiding

KBS de Rietkraag besteedt veel aandacht aan het vroegtijdig signaleren en de begeleiding van leerlingen met lees- en spellingproblemen. Indien deze zorg aanhoudt en de begeleiding weinig of geen resultaat heeft spreken we van ernstige lees- en spellingproblemen of dyslexie.

Dyslexie in het algemeen

Als definitie van dyslexie hanteren we de definitie van de gezondheidsraad: Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door hardnekkige problemen bij het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van de woordidentificatie bij het lezen en/of spellen.

Er is dus bij dyslexie altijd sprake van:

- Een ernstige lees- en/of spellingsachterstand
- Trage/onnauwkeurige woordidentificatie
- Een hardnekkig didactisch resistent probleem

Bij leerlingen met dyslexie is er sprake van een flinke lees- en/of spellingachterstand. Deze achterstand blijkt uit een onvolledige en/of moeizame automatisering van het lees- en/of spellingproces ondanks goed onderwijs. Bij kinderen met dyslexie blijft er altijd een zekere achterstand bestaan, ook na systematische hulp. Dit wordt 'didactische resistentie' genoemd. Didactische resistentie kan worden aangetoond wanneer een leerling niet of nauwelijks vooruitgang boekt gedurende minimaal 24 weken intensieve leesbegeleiding (d.w.z. ten minste 1 uur per week met behulp van een aantoonbaar effectieve aanpak onder begeleiding van een professional).

Dyslexie is een complex probleem dat invloed heeft op het algeheel functioneren van een leerling. Er is sprake van een probleem op het gebied van de verwerking van klanken (fonologische verwerking) en de toegankelijkheid van taalkennis in de hersenen. Dyslectici hebben last van decodeerproblemen. Hiermee bedoelen we, dat het omzetten van een geschreven letterreeks in de corresponderende klankcode problemen oplevert.

Mensen met dyslexie hebben moeite met lezen, spellen, schrijven en ook vaak met rekenen.

Mogelijke oorzaken voor dyslexie

De precieze oorzaak van dyslexie is nog niet helemaal bekend, maar wel is duidelijk dat het zich afspeelt in de hersenen. Het lijkt erop dat het hersengebiedje waar klanken aan schrifttekens worden gekoppeld, te zwak is aangelegd of moeilijk bereikbaar is.

De klankcodes worden daardoor onvolledig of incorrect in de hersenen verwerkt en minder goed in het geheugen opgeslagen. Het gevolg is dat deze ook minder goed uit het geheugen zijn op te halen om gekoppeld te worden met het woordbeeld.

Het staat vast dat bij dyslexie sprake is van een erfelijke factor. Een kind dat één ouder heeft met dyslexie, heeft 40 tot 50% kans er ook aanleg voor te hebben. Bij twee dyslectische ouders ligt dit percentage rond de 80%.

Kenmerken bij het leren

De kleuterfase

Het klinkt vreemd om een kind dyslectisch te noemen, wanneer het nog niet heeft leren lezen. Toch zien we bij kleuters, waarbij later dyslexie blijkt, al kenmerken van een zwak fonologisch bewustzijn. Dit is valt op door het moeite hebben met:

- Auditieve discriminatie: in staat zijn klanken of woorden te kunnen onderscheiden.
- Auditieve analyse: een woord kunnen splitsen in de afzonderlijke klanken.
- Auditieve synthese: afzonderlijke klanken kunnen samenvoegen tot een woord.
- Temporeel ordenen: in staat zijn de volgorde van de klanken in een woord te onthouden.
- Klankpositie bepalen: kunnen horen waar een bepaalde klank in een woord gehoord wordt.

Daarnaast hebben deze kinderen vaak moeite met:

- Woorden of zinnen precies (na)zeggen.
- Kennis over feiten en begrippen, zoals links en rechts, kleuren, dagen van de week.
- Onthouden van versjes en liedjes.
- Rijmen

Leren lezen, groep 3

Bij het leren lezen zien we bij dyslectici het volgende:

- Ze kunnen moeilijk de klank bij een letter onthouden.
- Ze verwarren letters, die op het eerste gezicht en het gehoor op elkaar lijken (bijvoorbeeld: m/n, b/d, v/w, u/eu/ui, a/aa).
- Ze kunnen de eerste woordjes moeilijk onthouden.
- Ze lezen te veel 'letter voor letter' of haperen bij het lezen.

Lezen na groep 3

Na het leren lezen wordt het lezen verder ontwikkeld. Hierbij speelt, naast de leestechiek, ook het begrijpen van de tekst een belangrijke rol. Bij dyslectici zien we de volgende problemen veel voorkomen:

- Ze laten woorden weg, voegen ze toe of maken er soms heel andere woorden van.
- Ze verwarren tekens die op elkaar lijken (bijvoorbeeld: m/n, b/d, z/s, v/w, u/eu/ui).
- Ze lezen een ander woord dan er staat, maar het woord betekent wel ongeveer hetzelfde (bijvoorbeeld: kat = poes). Ze 'gokken' veel (radend lezen) of lezen te veel 'letter voor letter' (spellend lezen).
- Ze vinden lezen moeilijk of hebben er zelfs een hekel aan.
- Ze hebben moeite met het begrijpen van de tekst, door hun leesfouten wordt de betekenis van de tekst verkeerd begrepen.

Spellen

Foutloos schrijven is voor dyslectici vaak nog moeilijker dan foutloos lezen. Belangrijke

kenmerken zijn:

- Ze halen letters door elkaar, die op elkaar lijken (bijvoorbeeld: m/n, b/d, s/z, v/w, f/v, u/eu/ui).
- Ze draaien letters om (bijvoorbeeld: ei = ie, ui = iu).
- Ze laten letters en woorden weg of voegen ze juist toe.
- Ze schrijven woorden op zoals ze klinken (de=du).
- Ze kennen vaak wel regels voor het spellen, maar gebruiken ze niet tijdens het schrijven.
- Ze maken nog meer fouten in hun eigen verhalen, zowel door een verkeerde zinsopbouw als de spelling van de woorden.

Andere vakgebieden

Ook bij het leren van andere vakken kunnen dyslectische leerlingen problemen hebben, bijvoorbeeld:

- Vaker een problematische motorische ontwikkeling.
- Ze keren cijfers om (31 =13).
- Bij het hoofdrekenen worden fouten gemaakt doordat de 'tussenstappen' worden vergeten.
- Ze hebben moeite met 'rijtjes leren', zoals het aanleren van de tafels of topografie.
- Ze maken veel schrijffouten in hun aantekeningen en werkstukken.
- Engelse woorden of woorden uit een andere vreemde taal opschrijven is moeilijk.

Overige problemen

- Moeite met het onthouden van talige informatie.
- Het slecht kunnen structureren van hun werk.
- Een trage verwerkingssnelheid van (talige) informatie als gevolg van een algemeen automatiseringsprobleem.
- De prestaties nemen af bij dubbeltaken en bij werken onder tijdsdruk. Dit is vooral goed te zien in toets situaties.
- Het niet begrijpen van complexe vragen, terwijl ze het antwoord wel weten.
- Moeite hebben met plannen en vasthouden van de volgorde van denkstappen.
- Onthouden van meervoudige instructies, terwijl ze de afzonderlijke taken wel kunnen uitvoeren. Dit komt doordat dyslectici vaak een beperkt korte termijn geheugen hebben.
- De snelheid waarin auditieve of visuele informatie wordt verwerkt in het brein is trager. Dit uit zich door moeite te hebben met overschrijven van het bord en (snel) opschrijven van informatie die gedikteerd wordt door een leerkracht.
- Een stoornis in de spraak-taalontwikkeling, zoals woordvindingsmoeilijkheden.

Wanneer er problemen zijn op het gebied van lezen en spellen hoeft een kind niet altijd dyslectisch te zijn. Ook andere oorzaken zijn mogelijk. Bijvoorbeeld:

- Het kind leert over het algemeen erg moeilijk (lage intelligentie).
- Er is onvoldoende aandacht besteed aan de leerproblemen.
- Het kind heeft een periode geen (goed) onderwijs genoten door ziekte, wisseling van school.
- Het kind heeft andere problemen of zorgen.
- Het kind heeft Nederlands als tweede taal en daardoor moeite hebben met lezen en spellen.

De diagnose van dyslexie en de dyslexieverklaring

Er is geen eenvoudige test waarmee dyslexie kan worden vastgesteld.

Voor het afgeven van een dyslexieverklaring is een uitgebreid onderzoek nodig.

Het diagnostisch onderzoek naar dyslexie en het afgeven van een

dyslexieverklaring ligt in handen van psychologen en orthopedagogen op het

niveau van GZ- psychologen met een erkende bekwaamheidsregistratie in de

psychodiagnostiek. Een onderzoek wordt bekostigd door de ouders. Ook kan een

onderzoek vergoed worden door gemeente.

Dit zijn de te zetten stappen:

1. Ouders kunnen hun kind direct aanmelden bij het onderzoeksbureau;
2. Wanneer er geen sprake is van co morbiditeit (bijv. een combinatie met ADHD), er wordt voldaan aan de eis van de lage resultaten (3 x een E-score op DMT), er is voldoende hulp geboden (minimaal één uur per week extra begeleiding gedurende minimaal 24 weken) en de lage resultaten worden niet veroorzaakt door een laag IQ (dit moet boven de 70 zijn), vergoedt de gemeente het onderzoek. De rekening wordt door het onderzoeksbureau direct naar de gemeente gestuurd;
3. Als de conclusie ernstige, enkelvoudige dyslexie is, vergoedt de gemeente de behandeling.

Er is wat verwarring over een onderzoek wanneer een leerling uitvalt op spelling.

Hiervoor geldt het volgende:

Een dyslexie-onderzoek wordt vergoed wanneer:

- 3 x een E-score heeft op spelling én 3 x een D-score op DMT.

Wanneer een leerling alleen uitvalt op spelling is dit geen indicatie voor een vergoed onderzoek.

Een dyslexieverklaring is onbeperkt geldig.

In dit protocol wordt beschreven hoe op KBS de Rietkraag wordt gewerkt aan het voorkomen, onderkennen en aanpakken van lees- en spellingproblemen. Dit protocol maakt onderdeel uit van het ondersteuningsplan van de school.

2. Onderkenning van lees- en spellingproblemen

Signalering

De signalering voor lezen en spellen is uitgewerkt in een stappenplan naar het Protocol Lees- en spellingproblemen en dyslexie (Expertisecentrum Nederlands, 2001) en aangepast aan de Cito toetsen 2012 (m.u.v. DMT 2009).

Ernstige achterstanden in het leren lezen en spellen kunnen worden voorkomen, dan wel worden teruggedrongen door hiaten in de ontwikkeling in een zo vroeg mogelijk stadium in het lees en spellingonderwijs te onderkennen en aan te pakken.

Taalontwikkeling en werken aan tussendoelen beginnende geletterdheid nemen een belangrijke plaats in het onderwijsaanbod van groep 1 en 2.

Bij alle kleuters vindt een screening plaats

- *Door de leerkracht/IB'er.*
 - In het intakegesprek wordt er besproken of er sprake is van dyslexie in de familie en/of er taalontwikkelingsproblemen zijn.
 - Met de peilkaarten van Pravo wordt de taalontwikkeling gevolgd en beoordeeld.
 - Bij alle leerlingen wordt tweemaal in groep 2 de *Cito: Taal voor kleuters* afgenomen.

- *Door de schoollogopediste.*

Indien de taalontwikkeling daartoe aanleiding geeft, vindt de screening op 4-jarige leeftijd plaats. Het gaat hierbij om zogenaamde doelgroepkinderen, gesignaleerd vanuit bijvoorbeeld het kinderdagverblijf of de peuterspeelzaal. Bij onvoldoende score op deze screening zijn er drie mogelijkheden of een combinatie daarvan:

- Er vindt verder onderzoek plaats door de logopediste of het kind komt op de controlelijst.
- Het kind wordt een aantal keer begeleid door de schoollogopediste.
- Het kind wordt verwezen naar een particuliere logopediepraktijk.

Stappenplan

In de bijlage stappenplan wordt de signalering verder uitgewerkt. Per leerjaar staan de te nemen stappen beschreven.

3. Diagnose bij lees- en spellingproblemen

In dit protocol Leesproblemen en Dyslexie is een stappenplan opgenomen. In dit stappenplan staan per leerjaar de door de leerkracht te nemen stappen bij het vermoeden van dyslexie bij een kind.

Indien het vermoeden van dyslexie bestaat zal dit ook met ouders besproken worden. De IB-er zorgt dat relevante informatie in het dossier wordt opgenomen. Indien de leerling hiervoor in aanmerking komt (ernstige enkelvoudige dyslexie), zal ouders geadviseerd worden via de gemeente verder onderzoek te laten verrichten.

4. Begeleiding van leerlingen met lees- en spellingproblemen

Begeleiding

De begeleiding van de kinderen met lees- en spellingsproblemen maakt onderdeel uit van de zorgstructuur binnen de groep en zal dus ook binnen die groep door de groepsleerkracht en/of onderwijsassistent plaatsvinden. Waar nodig wordt de groepsleerkracht ondersteund door de taal-/leesspecialist. De begeleiding vindt plaats met de reguliere lesmethoden aangevuld met begeleidingstechnieken die zijn afgestemd op de problematiek van het kind. Indien er sprake is van een dusdanige spellingachterstand dat de spellingleerstof van het betreffende jaar op een te hoog niveau ligt zal de leerstof op een lager niveau worden aangeboden.

Indien de begeleiding binnen de groep onvoldoende oplevert of organisatorisch niet haalbaar is, wordt onderzocht of er mogelijkheden zijn voor begeleiding buiten de klas.

Handelingsgericht werken

KBS de Rietkraag werkt volgens de uitgangspunten van het Handelingsgericht Werken. Via dit principe worden er groepsoverzichten met bijzonderheden van elk kind gemaakt. Per leergebied worden er groepsplannen gemaakt waarin alle leerlingen worden opgenomen. De leerkrachten zijn verantwoordelijk voor het maken en bijhouden van het groepsoverzicht en de groepsplannen. Deze worden in de HGW-map in de klas bewaard.

Een (mogelijk) dyslectische leerling krijgt via het groepsplan ondersteuning op de groepsleerdoelen en eventuele nog niet beheerste voorgaande groepsleerdoelen.

Dyslexiedossier en handelingsplan

Wanneer een kind 1x een E-score behaald op een Cito-toets voor lezen en/of spelling of dyslexie in de familie voorkomt, wordt gestart met een dyslexiedossier. In dit dyslexiedossier worden gegevens verzameld over de lees- en spellingontwikkeling. Zoals Cito-uitslagen en analyses, observatiegegevens. Een speciaal, voor het dyslexiedossier, ontworpen handelingsplan wordt opgestart (zie bijlage VI handelingsplan). Het handelingsplan wordt gedurende 2x 12 weken uitgevoerd. De extra ondersteuning is minimaal 1 uur per week. Deze ondersteuning komt bovenop de normale lestijd voor lezen en spelling.

In het leerlingdossier van de leerling worden alle handelingsplannen bewaard. De IB'er is verantwoordelijk voor het beheer van de leerlingdossiers en dyslexiedossiers.

Preventieve aanpak

In de groep 2 t/m 4 wordt de Taal in Blokjes methode van Thalitha Boumans preventief ingezet. Er wordt extra aandacht besteed aan het herkennen van klanken en oefeningen worden gedaan ter bevordering van de klank-tekenkoppeling. De auditieve oefeningen met klankzuivere en bijna klankzuivere klanken worden zoveel mogelijk visueel en motorisch ondersteund. Dit alles om het lees- en spellingsonderwijs zo probleemloos mogelijk te starten en te ondersteunen.

5. Dyslexieverklaring

We spreken niet van dyslexie tot, volgens de officiële criteria door een GZ-psycholoog, is vastgesteld dat er sprake is van dyslexie. In alle gevallen van lees-/spellingproblemen immers wordt de leerling extra begeleid. De inhoud van de begeleiding is niet anders, hoogstens de intensiteit.

Wel kunnen we aangeven dat er kenmerken van dyslexie zijn, als:

- De leerling specifieke problemen heeft met lezen en/of spellen (rekenen en lees-/taalbegrip zijn voldoende);
- Er vanaf het begin van het leesproces ernstige automatiseringsproblemen zijn geweest (E-score op DMT/ CITO spelling in groep 3 en 4);
- Er intensief met handelingsplannen is gewerkt, maar het effect gering is;
- Er in groep 2 in de checklijst Pravoo/screening logopedist/checklist protocol leesproblemen en dyslexie signalen zijn die wijzen op risico voor dyslexie.

In het oudergesprek bespreken we de gesignaleerde problemen met de ouders. We vragen na of er sprake is van dyslexie in de familie. Indien er sprake is van familiäre aanleg noteren we dit in het dossier.

Inhoud dyslexiedossier (zie ook bijlage VII stappenplan)

Voor kinderen met lees- en spellingproblemen wordt een dyslexiedossier bijgehouden. Hierin worden alle gegevens verzameld rondom de lees- en spellingontwikkeling van het kind.

In dit overzicht zijn tenminste opgenomen:

- Toetsgegevens
 - Eventueel verrichte diagnostische onderzoeken
 - Analyse lees- en spellingtoetsen
 - Beschrijving leesproces
 - Beschrijving lees/spellingsprobleem
 - Bijkomende factoren
 - Ondernomen interventies en beschrijving effect
- Diagnostische onderzoeken en handelingsplannen e.d. worden als bijlagen bijgevoegd.

Afgeven van een dyslexieverklaring

De basisschool stemt de begeleiding van kinderen af op de mogelijkheden van het kind. Een dyslexieverklaring is daarbij niet nodig of direct van belang voor de aanpak van de lees- en/of spellingproblemen.

De basisschool analyseert gemaakte toetsen, stemt de begeleiding daarop af en houdt het dyslexiedossier bij. Indien het vermoeden bestaat van dyslexie, met inachtneming van de criteria van de Gezondheidsraad, zal dit met de ouders worden besproken.

Een dyslexieverklaring mag alleen worden afgegeven door functionarissen die een academische graad hebben in de klinische (kinder- of jeugd-)psychologie of orthopedagogiek, alsmede een erkende bekwaamheidsregistratie in de psychodiagnostiek, minimaal op het niveau van de BIG registratie Gezondheidszorgpsycholoog (GZ psycholoog).

De dyslexieverklaring heeft een onbeperkte geldigheidsduur. Het kan echter wenselijk zijn om bepaalde onderdelen van de verklaring na verloop van tijd aan te passen aan de dan geldende omstandigheden met het oog op veranderingen in aanpak of faciliteiten.

Een dyslexieverklaring wordt afgegeven voor lezen en/of spellen.

Indien ouders een officiële dyslexieverklaring gewenst vinden zijn er de volgende mogelijkheden:

- Ouders laten onderzoek verrichten vergoed door de gemeente (voorwaarden zie www.balansdigitaal.nl of site gemeente).
De school draagt zorg voor een leerling-/dyslexiedossier.
- Ouders laten op eigen kosten onderzoek verrichten bij een particulier bureau.
De school draagt zorg voor een leerling-/dyslexiedossier.

6. Mogelijkheden voor compenserende en dispenserende maatregelen

Leerlingen met ernstige leesproblemen hebben veelal moeite met de teksten in de begrijpende leesmethode en de zaakvakken. Bij deze leerlingen wordt nagegaan welke hulp zij nodig hebben en welke faciliterende maatregelen genomen moeten worden. De leerling zelf wordt hierbij ook betrokken door middel van een gesprek.

In het stappenplan [bijlage IV en V](#) worden de compenserende en dispenserende maatregelen beschreven. Deze komen ook terug in het handelingsplan.

7. Communicatie met ouders

Als er sprake is van hardnekkige lees- en spellingproblemen bespreken we graag met ouders hoe we hun kind het best kunnen begeleiden. In het geval van ernstige lees-/spellingproblemen hebben we het vertrouwen en de medewerking van ouders nodig om tot goede resultaten te kunnen komen.

Daarbij is voor ons niet alleen het lees- en spellingniveau van belang, maar ook het sociaal-emotioneel functioneren van de leerling.

Rol van de ouders bij lezen

Hulp van de ouders heeft alleen zin als zij een actieve rol willen spelen bij het verbeteren van de leesontwikkeling van hun kind. Het gaat daarbij om kwaliteit en de regelmaat van hun inzet. Vier keer per week een kwartier de volle aandacht is effectiever dan één keer per week een uur.

De begeleiding op school en thuis moet in elkaars verlengde liggen. De leerkracht geeft op school instructie op het niveau dat het kind net aankan en ouders ondersteunen het beheersingsniveau.

Voorwaarde is dat de relatie tussen ouders en kind ontspannen is zodat het leesplezier van het kind voorop blijft staan. In een oudergesprek kunnen ouders tips krijgen over keuze van leesmateriaal, samen lezen, verbeteren van fouten enz.

Rol van de ouders bij spelling

Het thuis oefenen vindt plaats ter ondersteuning van het oefenen op school. Het thuis oefenen kan betere resultaten opleveren als ouders tips krijgen over hoe ze het dictee met hun kind kunnen oefenen. Het is van essentieel belang dat de op school aangeleerde spellingregels ook thuis gebruikt worden, om verwarring bij het kind te voorkomen. Tips voor ouders zijn te lezen in bijlage IV en V.

8. Overgang PO-VO

De gesignaleerde lees- en/of spellingproblemen en gegeven begeleiding moeten tijdig en duidelijk met ouders besproken worden, zodat ouders hier rekening mee kunnen houden bij de keuze van school/type van voortgezet onderwijs.

Tevens dient de school voor voortgezet onderwijs (via zgn. 'koude' en 'warme' overdracht) tijdig en afdoende te worden geïnformeerd over de (mogelijke) dyslexie van het kind, zodat de kinderen zo ononderbroken mogelijk begeleid kunnen worden bij hun verdere lees- en/of spellingontwikkeling.

Bij leerlingen met ernstige lees- en spellingproblemen geeft de leerkracht extra informatie met betrekking tot:

- Heeft de leerling een dyslexieverklaring?
- Welke lees- en/of spellingproblemen zijn gesignaleerd?
- Welke, voor het kind specifieke, aanpassingen met betrekking tot het aanbod en verwerking van het lezen en/of spellen hebben er plaatsgevonden? (o.a. aanpassingen aan programma, extra hulp, hulpmiddelen, huiswerk, inzet ouders, compenserende/dispenserende maatregelen.